

Veranderen met appreciative inquiry.
Waarderend actieonderzoek in de praktijk,
 Robbert Masselink e.a. (Amsterdam: Boom, 2020)

Een theologische reflectie
 Henk Bakker

Dit is een interessant boek, dat zijn ‘momentum’ mee heeft, zoals Thijs Homan lijkt te zeggen (pp. 24-27). De eerste hoofdstukken, waarin de beginselen van ‘appreciative inquiry’ (*AI*) worden verwoord, brengen een scala aan begrippen ter tafel, die met elkaar de methodiek vormen. Ik noem de voornaamste:

Conversatie, overtuigingen, ervaringen (ook p. 38 kader) en verhalen hangen samen (pp. 33-34), een relationele aanpak (p. 34), onderzoeken als methode van veranderen (p. 35), de bestaande situatie niet problematiseren (p. 38), maar vernieuwen door de bestaande situatie te herwaarderen (p. 36), de levensdynamiek binnen de organisatie als creatief potentieel bespreken (p. 36), over ‘waarde(n)’ spreken (p. 37), vanuit sociaal-constructivistisch principe betekenisgeving vinden, als nieuwe tijdelijke waarheid (pp. 39, 43), taal gebruiken is creëren (dit is de ‘speech-act’ gedachte in de hermeneutische wetenschap, p. 40), de oplossing is niet leidend, maar het proces (p. 40), participatief zoeken, vanuit een nieuwsgierigheid (p. 41), samen waarden creëren door beroep te doen op taal en verbeelding (p. 44, ook hier hebben hermeneuten de rol van aandragers gespeeld, denk vooral aan Gadamer en Ricoeur), simultaan in het proces vinden veranderingen plaats (pp. 44-45), en in wezen lijkt dit op ‘selffulfilling prophecy’ (p. 45), dit maakt de veranderingsaanpak tot een cirkelgang van ‘vertellen-verbeelden-vormgeven-vernieuwen’, dat als het ware perpetuum mobile van simultane procesverandering in beweging zet (p. 46), waarbij het ten diepste gaat over communicatiewetenschap (p. 49), waarbij ‘een proces van betekeniscreatie’ aan de communicatie gebeurt, een ‘maakproces of een performance’ (p. 52, en ook hier is speech-act, de iconiciteit van woorden, aan zet, namelijk het performatieve van woorden en symbolen), met als product de ‘betekenisrelatie’ (nog niet helemaal betekenisgeving of ‘sense-making’, maar daar lijkt het wel op), in communale zin wel te verstaan (de intersubjectiviteit hiervan is duidelijk), waarbij men elkaar niet met retoriek dient te overrompelen (p. 55 in kader). Het voeren van deze ‘waarderende gesprekken’, en het duiden daarvan is essentieel (pp. 55-57), en daar komen ervaringen en narratieven in mee (p. 58, dit experiëntieel-narratieve element is van groot gewicht). Het duidingskarakter is gelegen in de responsieve wijze van communiceren (p. 60), dat een transformatief potentieel heeft (p. 61). Toch is dit duidingsproces van simultane

verrijking en duiding niet helemaal een communiaal gebeuren, omdat de methodiek afsluit met het ‘beïnvloeden’ van ‘stromen van conversaties’ (p. 61), waarmee wordt bedoeld dat iemand woorden geeft aan de waarden die de gezamenlijke verhalen (response) naar boven brengen. Dit wordt dan een gezamenlijk verhaal, min of meer het narratief van de organisatie, met de herkenning van ‘dit zijn wij, belichaamd in het gedeelde verhaal (pp. 61-62).

Er is bij mij veel herkenning, omdat ik met collega’s op het Baptist House te Amsterdam in veel opzichten precies zo te werk gaan bij gemeente-analyse, namelijk met: de narratiever methode, gericht op interpretatief leiderschap, het beroep op verbeelding, gericht op het gedeelde narratief dat in de dynamiek van geleerd geloof (traditie) en geleefd geloof (praktijken) te vinden is. Het transformatief potentieel is in deze processen duidelijk aanwezig, omdat er woorden worden gegeven aan wat men wel beleeft, maar vaak niet weet. In dit opzicht is het proces vaak belangrijker dan de uitkomst (het ‘dat’ van het gesprek, en niet zozeer het ‘wat’ waarden de meesten).

Naast deze herkenning van het gedachtegoed, ben ik terughoudend, omdat zingeving (sense-making) in de kern niet gebeurt. Dat kan ook niet, omdat voor betekenisgeving/zingeving niet maar een deelgebied van het menselijk leven ter sprake dient te komen, maar liefst alle, privé, professioneel, zakelijk, etc. Zingeving hangt met veel samen, en het vraagt om verdiepende spiritualiteit om hierover in gesprek te komen. Bovendien kan dit niet afgedwongen of georganiseerd worden. Daarom zijn er kerken. Kerken zijn grotendeels vrijwilligersorganisaties, waar ben vrij en spontaan over ‘de ziel’ komt praten, en waar in gemeenschap met anderen dit discourse gemerkt en ongemerkt gebeurt.

Met andere woorden, het normatieve element dat in de spiritualiteit gevonden wordt, ontbreekt in dit boek over *AI*, waardoor het toch een socio-pragmatisch verhaal wordt. Het waarde-onderzoek is in beginsel uitstekend, maar precies dáár waar het spannend wordt, en doorgepakt zou moeten worden, stopt het. Inderdaad, de auteurs van ‘het *AI* Gilde (p. 325) zijn geen kerk. Theologen worden wel geacht voldoende hermeneutisch geëquipeerd te zijn om interpretatief leiding te geven aan zingevingsprocessen die aan het omvattende van het leven raken, aan waarden als dankbaarheid, gekend zijn, vergeven en vergeven worden, angst en perspectief, enzovoort. Daarbij hebben kerken, naast het ‘lezen’ van de narratieven van zichzelf en de cultuur, ook te maken met het lezen van de Schrift, die dicht op de zingeving betrokken is. De *AI* biedt een degelijke opstap, maar heeft een polsstok die te kort is voor kerken. *AI* heeft aanvulling nodig.

In die zin wekt Thijs Homan te hoge verwachtingen in zijn bijlage bij de inleiding, zeker als hij voltreffers gebruikt als ‘Bildungspotentieel’(pp. 24, 27), veranderfilosofie (p. 24), complexe responsieve procesbenadering (p. 25),

‘organizations are talked into existence’ (p. 25), autonomie-in-verbondenheid (p. 26), psychoalfabetisering (p. 27), niet-reductionistisch (p. 27).

Dit boek gaat wel degelijk reductionistisch te werk, en biedt geen totaalpakket voor zingevingprocessen, geen veranderfilosofie van het leven zelf. *AI* is niet de zogeheten ‘theory of everything’, en het boek is mij dan ook te idealistisch van toon, en daarmee welzeker retorisch ingezet. Enerzijds wordt gesproken over ‘disruptieve veranderdynamieken’ (p. 24), anderzijds wordt de kracht van het kwaad in en bij en om mensen schromelijk onderschat (en juist dit is iets dat elke dag in de krant te lezen is). Zingeving heeft meer nodig dan een sociaal-constructivistische hermeneutiek, en een modieuze narratieve socio-pragmatiek (‘story-telling’). Met zachte kracht willen veranderen is strevenswaardig, met accent op procesagentschap en duidingskwaliteiten, maar deze benadering is bij uitstek een vereenvoudiging van de werkelijkheid, een modieus model.

Tenslotte heb ik moeite met het instrumentaliseren van zingeving, het zoeken en vinden van betekenis tot ‘product’ maken, en deze producten in de markt zetten. De kerk is vrij, hoop ik, en vraagt er geen geld voor.